

I. I. Vinichenko,

*д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет*

ORCID ID: 0000-0002-9527-1625

T. I. Shutko,

к. е. н., асистент, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0001-8690-9001

A. V. Chornobai,

аспірант, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0002-8953-0387

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.9.57

ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДОМАШНІХ ГОСПОДАРСТВ

I. Vinichenko,

Doctor of Economic Sciences, Head of the Department of Economics, Dnipro State University of Agrarian and Economics

T. Shutko,

PhD in Economics, Assistant, Dnipro State University of Agrarian and Economics

A. Chornobai,

Postgraduate student, Dnipro State University of Agrarian and Economics

PROBLEMS AND FEATURES OF HOUSEHOLD INCOME FORMATION

У статті здійснено аналіз складу, динаміки та резервів збільшення доходів домашніх господарств в Україні. Установлено, що домашні господарства є суб'єктами економічної діяльності, які пов'язані із веденням домашнього господарства та переважно зі споживанням. Визначено, що поняття "домашні господарства" охоплює економічні процеси та об'єкти, котрі відбуваються у місцях постійного проживання населення. Встановлено, що прибутки домогосподарств суттєво впливають на матеріальне становище українських родин та мають вагомим значення в економічній системі країни. Установлено, що резерви зростання прибутків домашніх господарств повинні оптимізуватися за трьома напрямками: громадяни, підприємство та держава. Запропоновано заходи сприяння підвищенню зростання офіційних прибутків домашніх господарств та зміцненню економічної системи країни.

This article examines the economic analysis of the composition, dynamics and reserves of increasing household incomes in Ukraine. The significant contribution of scientists to the development of theoretical and methodological aspects of the problems of household income policy has been studied. It was found that with the fall of gross domestic product, household consumption of services and goods may decrease to some extent. It has been established that households are subjects of economic activity that are related to running a household, ie mainly to consumption. It is defined that the concepts of households cover economic processes and objects that occur where people and families live permanently. It is determined that the main sources of formation of monetary resources of households are wages, income from entrepreneurship and self-employment, sales of agricultural products, personal and household property, real estate, assistance, benefits, subsidies, pensions, scholarships and other financial and non-financial income. It was found that household incomes significantly affect the financial situation of Ukrainian families, as well as occupy a significant place in the economic system. It is established that the reserves of household income growth should be optimized in three areas: the citizen, the enterprise and the state. It was found that in order to attract and retain competent workers, form their loyalty to the company and increase motivation, in addition to basic wages, bonuses, surcharges and allowances, the employer must offer other benefits and incentives of an economic nature that are not directly related to employment and responsibilities. It has been established that households, operating in an unstable market environment, should take a prudent approach to economic decisions in order to neutralize the negative factors of influence and provide a sufficient level of income to ensure a decent standard of living for their members. It is established that the lack of appropriate state mechanisms for the transformation of household savings into investment potential creates significant risks of loss of income from potentially capable domestic economic

resources generated by households. It has been found that household incomes are the best tool for measuring the well-being of the population. Measures that should lead to an increase in official household incomes and strengthen the economic system of our country as a whole have been studied.

Ключові слова: домашнє господарство, прибуток, праця, трудовий дохід, держава.
Key words: household, income, labor, labor income, state.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблема зростання життєвого рівня населення та, відповідно, підвищення споживчої активності домашніх господарств є актуальною, різноплановою, і прямо пов'язана з виведенням вітчизняної економіки із кризового стану. Тому необхідно узагальнити проблеми та труднощі в діяльності українських домашніх господарств, які зменшують потенційні можливості економіки й темпи її розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних аспектів проблем політики доходів домашніх господарств зробили такі вчені: Ф. Кене, Т. Мальтус, П. Самуельсон, О. Герасименко, О. Грішнова, Є. Ігнатова, А. Калина, А. Колот, Є. Кузнецова, Є. Либанова, М. Соколик, В. Новікова, С. Тютюнникова, Л. Черенько, З. Ватаманюк, Т. Кізіма, О. Кириленко, М. Корозін, А. Крисоватий, А. Мороз, С. Панчишин, М. Савлук, С. Юрій, Т. Смовженко, Н. Холод та інші [1—10].

Проте, попри вагомий унесок вчених у розвиток політики доходів домашніх господарств, подальшого дослідження потребують доходи домашніх господарств як одна з найважливіших сфер економіко-фінансової системи України, дослідження якої, на жаль, не набули фундаментального та системного характеру, що стимулює до наукових пошуків у вирішенні зазначеної проблеми.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є дослідження особливостей формування, складу, тенденцій динаміки зміни та резервів збільшення доходів домашніх господарств країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Домашні господарства є суб'єктами економічної діяльності, які здійснюють ведення домашнього господарства та переважно споживання товарів і послуг національної економіки. Поняття "домашні господарства" охоплює економічні процеси та об'єкти, які відбуваються в місцях постійного проживання населення. У сучасних умовах розвитку економіки домашнє господарство є невід'ємним суб'єктом економічних відносин, що взаємодіє з державою, установами та підприємствами. Домашні господарства є важливим елементом економічної системи країни. З одного боку, домашні господарства забезпечують ресурсами економічний ринок через розміщення накопичених особистих грошових коштів. З іншого боку, вони є головним споживачем економічних ресурсів: при нестачі власних коштів для фінансування споживчих витрат та реалізації економіко-фінансових проектів, вони вступають у економіко-фінансові відносини з посередниками економіко-фінансової системи (кредитними спілками та банками тощо). Купівла домашніми господарствами послуг та товарів означає здійснення ними споживчих витрат [7, с. 57].

За останні роки спостерігається зменшення якості й рівня життя населення держави, зміни у соціальній структурі суспільства через кількісне скорочення середнього класу на фоні зростання соціального розшарування суспільства. Нині, у зв'язку з дешевою робочою силою, рівень оплати праці в багатьох галузях господарювання, зокрема в агропромисловому виробництві, неможливо назвати справедливим. Винагородити за працю і доходи за своїми розмірами швидше відповідають соціальним виплатам, які безпосередньо порушують норми соціальної справедливості.

Головним критерієм визначення економічного стану домашніх господарств є рівень їх прибутків, на структуру та динаміку яких впливає ряд факторів, що характеризують соціально-економічну та політичну ситуацію у країні. Головними джерелами формування грошових ресурсів домогосподарств є оплата праці, прибутки від підприємницької діяльності та самозайнятості, продажу аграрної продукції, особистого й домашнього майна, нерухомості, допомога, пільги, субсидії, пенсії, стипендії та інші види фінансових та нефінансових доходів.

До джерел одержання прибутків домашнього господарства можна також віднести такі: виграші у лотереї, спонсорську допомогу, страхові виплати, фінансові позики, спадщину тощо. До особливого виду одержання прибутків домашнього господарства можна віднести "невидимий" дохід. Він передбачає витрати держави на охорону здоров'я, освіту, пільги на товари та послуги, якими користуються члени домашнього господарства. Визначити вартість спожитих таким чином товарів та послуг надзвичайно важко. Для домашнього господарства використання таких послуг є значною економією дохідної частини родинного бюджету та зростанням фінансових ресурсів для інших потреб [6, с. 321]. Зазначені джерела формування прибутків домашніх господарств належать до легальних чи офіційних. Поряд із ними також існують тіньові прибутки домогосподарств. Для залучення та утримання компетентних робітників, формування їхньої лояльності до підприємства та посилення мотивації до праці, поряд з основною оплатою праці, премій, доплат та надбавок, працедавця має запропонувати також інші виплати та заохочення економічного характеру, що безпосередньо не пов'язані з виконанням трудових функцій та обов'язків.

Несприятливі умови ведення бізнесу мають негативний вплив на рівень доходів домашніх господарств у формі прибутку та змішаного доходу. При цьому в умовах глобалізації й поступового нівелювання бар'єрів зовнішньої торгівлі, формування найбільш сприятливих умов для ведення бізнесу має розглядатись одним із важливих пріоритетів економіко-фінансової політики країни. Водночас інвестиційний та діловий клімат у державі сьогодні є одним з гірших серед європейських держав та характеризується слабким захистом прав інвесторів, одним з високих рівнів корупції та державного регулювання фінансово-господарських відносин [10, с. 398].

На рівень прибутків домашніх господарств впливає ряд об'єктивних та суб'єктивних чинників: рівень безробіття, стан економіки, інфляція, продуктивність праці, складність й умови праці, кваліфікація працівника тощо. Одним із важливих чинників впливу на рівень прибутків домогосподарств є нестабільний стан економічної ситуації в державі, що прогресує через загострення політичної ситуації та ведення бойових дій на Сході держави. Отже, домашні господарства, функціонуючи в умовах нестабільного ринкового середовища, мають зважено підходити до прийняття економічних рішень з метою нейтралізації негативних чинників впливу й забезпечити достатній рівень прибутку для своїх членів [5, с. 144].

Досить корисним для стимулювання членів домашніх господарств до трудової діяльності є досвід країн, де головну роль у разі створення додаткових робочих місць відіграє держава. Так, у Німеччині поряд з приватизацією великих державних підприємств та відродженням найбільш ефективно діючих середніх підприємств, федеральний уряд та країни ЄС надають грошову підтримку

для створення нових виробництв, які у змозі компенсувати частину втрачених робочих місць від структурної перебудови економіки. Значна грошова підтримка надається насамперед тим, хто розпочинає власну справу, займається інвестиційно-інноваційними розробками тощо.

Ураховуючи передовий досвід держав Євросоюзу, державне регулювання прибутків домашніх господарств нашої країни повинно бути переорієнтовано з соціальних програм по утриманню працездатної частини на їх самозабезпечення, залучення отримувачів допомоги в суспільне виробництво, професійну підготовку. Міжнародний досвід підтверджує факт необхідності реалізації програм покращення економічної грамотності домашніх господарств з метою зростання їх прибутків та якості життя у цілому [4, с. 109].

Забезпечення більш високого рівня прибутків домашніх господарств є однією з головних функцій будь-якої країни. Наша держава у цьому сенсі не є винятком, оскільки задекларувала це у відповідних нормативно-законодавчих документах та ратифікувала ряд світових актів. Аналіз динаміки прибутків домашніх господарств показує, що останнім часом номінальні прибутки дещо збільшилися, але значно скоротилися реальні доходи. Причинами цього є такі проблеми, як низький рівень заробітної плати у більшості працюючого населення, значна частка соціальних трансфертів у структурі прибутків, посилення диференціації прибутків, наявність значної чисельності громадян, які одержують доходи нижче прожиткового рівня тощо. Наявність зазначених проблем потребує пошуку нових резервів збільшення прибутків домашніх господарств країни.

Прибутки домашніх господарств є інструментом виміру добробуту населення. Ринкова економіка орієнтує домогосподарства на покращення фінансового становища насамперед за рахунок зростання трудової активності, ініціативи та підприємництва. Водночас країна бере на себе підтримку соціально-економічно незахищених груп населення, які потребують державних гарантій у забезпеченні їх мінімальних потреб.

Отже, прибутки домогосподарств суттєво впливають на матеріальне становище українських родин, а також займають значне місце в економічній системі господарювання. Тому головними завданнями держави мають бути такі: розробка заходів стосовно зменшення частки тінювих прибутків та формування сприятливої нормативно-правової бази щодо функціонування домашніх господарств. Саме ці заходи, повинні призвести до зростання офіційних прибутків домашніх господарств та зміцнення економічної системи країни. Резерви зростання прибутків домашніх господарств повинні бути оптимізовані за трьома напрямками: громадяни, підприємство та держава. На рівні громадян потрібно мати бажання заробляти більше, одержувати більший прибуток, прагнути бути найкращим, займатися саморозвитком, самонавчанням та самомотивацією. На рівні підприємства потрібно підвищити рівень оплати праці та мотивацію робітників шляхом модернізації виробництва й удосконалення механізму застосування систем матеріальної та нематеріальної мотивації підвищення продуктивності праці. На рівні держави доречно зменшити кількість пільг та перейти до принципу адресності у визначенні осіб, які мають право на пільгу.

ВИСНОВКИ

Отже, прибутки домашніх господарств є важливою сферою економічної системи нашої держави. В сучасних умовах домашні господарства стають все більш активнішими учасниками економічних відносин, взаємодіючи із державою, установами та підприємствами, а також інститутами фінансово-грошового ринку. Розміщуючи власні збереження на депозитних рахунках, інвестуючи їх у цінні папери домашні господарства забезпечують насиченість ресурсами фінансово-грошового ринку. Із іншого боку, домашні господарства, за умов дефіциту їх бюджетів, виступають у ролі позичальників економічних ресурсів на ринку фінансових послуг.

Відсутність належних державних механізмів трансформації збережень домашніх господарств у інвестиційний потенціал створює значні ризики втрати надходжень від потенційно здатних внутрішніх економічних ресурсів, що формуються домашніми господарствами. Реалізуючи своє економічно-фінансове призначення, домашні господарства тим самим забезпечують формування ВВП країни, який потенційно здатний збільшити нагромадження та надходження інвестицій у нові засоби виробництва та інші продукти ринку інвестицій. Нереалізований інвестиційний ресурс знижує потенційне зростання валового внутрішнього продукту та виводить фінансові ресурси з грошового обігу, що негативно позначається на соціально-економічному розвитку країни та створює ризики недофінансування інших секторів економіки.

Література:

1. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навч. посіб. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. — [2-ге видання]. — К.: Центр учбової літератури, 2017. — 488 с. — С. 91.
2. Економіка сільського господарства: навч. посіб. / За ред. В.К. Збарського, В.І. Мацибори. — К.: Каравела, 2013. — 280 с. — С. 74.
3. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підруч. / О.С. Іванілов. — К.: Центр учбової літератури, 2014. — 728 с. — С. 665.
4. Карлін М.І. Фінансова система України: навчальний посібник / М.І. Карлін. — К.: Знання, 2018. — 324 с. — С. 109.
5. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: концептуальні засади теорії і практики: підручник / Т.О. Кізіма. — Тернопіль: ТНЕУ, 2017. — 236 с. — С. 144.
6. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку: підручник / Т.О. Кізіма. — К.: Знання, 2019. — 431 с. — С. 321.
7. Ковальчук В.М. Політична економія: навчальний посібник / В.М. Ковальчук. — Тернопіль: ТНЕУ, 2016. — 126 с. — С. 57.
8. Мних Є.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: підручник / Є.В. Мних. — К.: КНТЕУ, 2011. — 514 с. — С. 53.
9. Мочерний С.В. Політична економія: навч. посіб. / С.В. Мочерний. — К.: Знання-Прес, 2016. — 687 с. — С. 43.
10. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: підручник / С.Ф. Покропивний. — К.: КНЕУ, 2014. — 528 с. — С. 398.

References:

1. Getman, O.O. (2017), *Ekonomika pidpryyemstva* [Business Economics], Tsentr uchbovoyi literatury, Kyiv, Ukraine.
2. Zbars'kyj, V.K. and Matsybora, V.I. (2013), *Ekonomika sil'skoho hospodarstva* [Economics of Agriculture], Karavela, Kyiv, Ukraine.
3. Ivanilov, O.S. (2014), *Ekonomika pidpryyemstva* [Business Economics], Tsentr uchbovoyi literatury, Kyiv, Ukraine.
4. Karlin, M.I. (2018), *Finansova systema Ukrayiny* [Financial system of Ukraine], Znannya, Kyiv, Ukraine.
5. Kizyma, T.O. (2017), *Finansy domohospodarstv: kontseptual'ni zasady teorii i praktyky* [Household finance: conceptual foundations of theory and practice], TNEU, Ternopil, Ukraine.
6. Kizyma, T.O. (2019), *Finansy domohospodarstv: suchasna paradyhma ta dominanty rozvytku* [Household finance: modern paradigm and dominants of development], TNEU, Ternopil, Ukraine.
7. Koval'chuk, V.M. (2016), *Politychna ekonomiya* [Political Economy], TNEU, Ternopil, Ukraine.
8. Mnykh, Ye.V. (2011), *Ekonomichnyy analiz diyal'nosti pidpryyemstva* [Economic analysis of enterprise activity], KNTEU, Kyiv, Ukraine.
9. Mochernyy, S.V. (2016), *Politychna ekonomiya* [Political Economy], Znannya-Pris, Kyiv, Ukraine.
10. Pokropyvnyy, S.F. (2014), *Ekonomika pidpryyemstva* [Business Economics], KNEU, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2021 р.